

SHIZOFREN ODNOS MED POLITIKO IN GOSPODARSTVOM - SPREMLJEVALEC TRANZICIJE?

Povzetek. *V tranziciji pogosto vlada shizofren odnos med vlado in podjetji. V borbi za pridobivanje ekonomske moči se stranke vmešavajo na način, ki odstopa od sprejemljivih razmerij med politiko in gospodarstvom. Bistveno je, da vlada ustvarja prijazne pogoje za delovanje podjetij. Stranke se ne bi smele vmešavati. Vloga vlade pa je predvsem v korigiranju tržnih napak in pa vizionarskem ustvarjanju bodoče strateške usmeritve nacionalnega gospodarstva. Članek vsebuje deset zapovedi o odnosu med politiko in gospodarstvom.*

Ključni pojmi: *trg, vlada, politika, gospodarstvo, stranke, tržne napake, politika redistribucije*

Uvod

Ko sem dobil povabilo, da spregovorim o odnosu med politiko in gospodarstvom, mi je takoj prišel na misel, pred okoli 25 leti objavljen uokvirjen zapis predloga, takrat verjetno delegata, v našem osrednjem časopisu, ki je takratni republiški skupščini predlagal, da je "že skrajni čas, da skupščina sprejme zakon vrednosti, da bomo vsaj vsi vedeli za kaj gre in da se bomo po njem ravnali".

Čeprav je minilo precej časa, je ta predlog še vedno dokaj aktualen. Zakaj? Ponazarja namreč dve še vedno prisotni značilnosti slovenskega prostora:

- a) mišljenje, da lahko kar z zakoni odločilno urejamo gospodarsko življenje in
- b) da je stopnja nepoznavanja gospodarskih zakonitosti, ki je bila vzrok gornjega komentarja, še vedno kar visoka. Še vedno mnogi od kapitalistične države (za to namreč gre v tranziciji) pričakujejo socialistične izide¹. Še toliko slabše pa je, da se želi kapitalistične cilje dosežati s socialističnimi sredstvi, vzvodi, instrumenti, celo institucijami.

Gre za shizofren odnos, ki je očitno spremljevalec tranzicije, le da pri nas te tranzicijske "ošpice" trajajo predolgo, morda dlje kot v nekaterih drugih tranzicijskih državah. Prepogosto želimo uvesti tržno kapitalistično gospodarstvo ali drugače rečeno, demokratični kapitalizem, s socialističnimi sredstvi. Stranke posegajo

* Dr. Marjan Svetličič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

¹ Zato na primer kar 58% Slovencev meni, da bi vlada morala zagotoviti delovna mesta. V ZDA kot predstavnici liberalnega kapitalizma le 14%. Zato 55% Slovencev meni, da bi vlada morala nadzorovati cene in le 25% Američanov. Zato 49% Slovencev meni, da bi morala biti moč sindikatov večja, v ZDA pa le 13% ali na Irskem 12% (ISSP 96- Role of the Government, FDV, Ljubljana 1996).

celo po instrumentih trdega, pri nas zelo kratko prisotnega, centralno planskega socializma. Tipičen primer je bil predlog določanja obrestnih mer s strani države (z začetka tranzicije) ali pa neposredno vmešavanje v poslovanje firm, postavljanje "naših" direktorjev, da bi se s pomočjo gospodarskih vzvodov pridobila politična moč in oblast². Ali, ko se namesto po tržnih rešitvah podjetij v izgubah posega po neposrednem intervencionizmu³. Mnogi želijo tržno ekonomijo brez tržnih izidov. Ti nagrajujejo učinkovite, ne pa vse enako ali po potrebah. Od trga se pričakuje nekaj, kar trg ne daje, to pa je pravičnost.

Determinante odnosa politika-gospodarstvo

Obravnava odnosov med politiko in gospodarstvom ni nevtralna in neodvisna od:

- a) trenutnega stanja v gospodarstvu in politiki
- b) mednarodnega okolja.

Slovensko gospodarstvo in politični sistem so v tranziciji, bistvene značilnosti pa so: nestabilnost, nepredvidljivost, nepopolnost tržnih institucij in mešanje elementov novega kapitalističnega sistema z ostanki socialističnega gospodarjenja in urejanja družbenih odnosov. Vse te okoliščine onemogočajo dati kakršnokoli bolj poglobljeno sodbo o odnosu med politiko in gospodarstvom. Posploševanja so lahko nevarna. Oboji, politika in gospodarstvo ter njuno razmerje, so preprosto preveč spremenljivi, preveč odvisni tudi od zunanjih pogojev. Svetovno (evropsko) gospodarstvo je za razvoj majhnega slovenskega gospodarstva odločilnega pomena, je vsak dan pomembnejše od domačih razmer. Če z izvozom realiziramo skoraj 50% GDP in če temu dodamo še prodajo afiliacij naših podjetij v tujini, je pomen svetovnega gospodarstva za majhno ekonomijo več kot očiten. Te usodne vpetosti v svet se še veliko premalo zavedamo. Politika, pa tudi del gospodarstva, je še vedno preveč naravnana na razmere znotraj domačih "plank".

Globalizacija, ki jo poganjajo podjetja, potiska državo v tekmovanje z drugimi državami glede pogojev gospodarjenja. Če so pogoji gospodarjenja podjetjem neprijazni, če je država predraga, lahko podjetja premestijo svojo dejavnost tja, kjer so ti pogoji prijaznejši (cenejši). Vse večja institucionalizacija mednarodnih ekonomskih odnosov (WTO, IMF, ...) ter njihovo regionalno urejanje (EU in Acquis) erodira avtonomijo države in jo spreminja bolj v izvajalca regionalnih in

² Tipičen primer zelo dosledne izpeljave materialističnega (marksističnega) razumevanja družbe.

³ Na primer Litostroj, ki je sam že videl rešitev v sodelovanju s tujim partnerjem, pa se je vmešala politika s svojo "rešitvijo", ki pa je še danes ni; agonija se le podaljšuje. Podoben je primer TAM-a, kjer se je ravno tako skušalo z zelo drago administrativno "evtanazijo" rešiti nekaj, kar bi moral rešiti trg. V nasprotju s tem pa je kar precej primerov, ko je trg takšne bolnike resnično rešil. Kar precej podjetij se je rešilo s pomočjo tujih neposrednih investicij, to je s tipično tržno rešitvijo. V nasprotju z neutemeljenim prepričanjem, da tujci kupujejo naša dobra podjetja (če so tako dobra sploh ne potrebujejo tujcev, ali ne) lahko naštejemo celo vrsto primerov podjetij, ki so se po vstopu tujih naložbenikov izklopala iz težav in sedaj uspešno poslujejo. Vsak lastnik namreč želi kupiti nekaj poceni, da bi potem s svojim znanjem to premoženje oplemenitil in tako zaslužil. Ne pa vse. Na vsak način pa je bilo umiranje krajše in za družbo cenejše in dolgoročno gledano, celo manj boleče za prizadete, saj so pravočasno zvedeli, kaj jim je storiti.

globalnih režimov. Privatizacija, deregulacija in liberalizacija ravno tako jemljejo vladam mnoge pristojnosti, ki so jih še "včeraj" imele. In vendar ne gre za igro ničelne vsote, ko trg pridobiva na pomenu na račun vlade (IMF, 1999: 376). "Velike" vlade se spreminjajo v "majhne", z manj neposredne moči, z manjšimi možnostmi neposrednega vmešavanja v gospodarske zadeve. Vlade postajajo vse bolj "impotentne". V "internet" ekonomiji, na primer, ne morejo več nadzirati kaj kdo kupuje. Birokrati se tega bojijo, zato posegajo tudi po "trdih" ukrepih direktnega vmešavanja v gospodarstvo, vse s ciljem ohranjanja svoje dominacije nad gospodarstvom, in ne tako redko, prikrivanja svoje lastne nesposobnosti.

Tudi spremembe virov konkurenčnosti v zadnjih nekaj dekadah vse bolj zmanjšujejo tradicionalno moč države, ki izhaja iz njenih lokacijskih prednosti, iz prednosti, ki jih daje njeno ozemlje. Determinante konkurenčne pozicije oziroma kreiranja bogastva so se spremenile tako, da krepijo relativen položaj majhnih držav. Pred letom 1960 se je tekmovalo predvsem na osnovi lokacijsko specifičnih prednosti, v obliki razpolaganja s cenenimi surovinami in energijo. Po letu 1960 se je težišče tekmovanja počasi selilo na tekmovanje s pomočjo cenenega dela. V sedemdesetih letih so pridobile na pomenu ekonomije obsega in s tem kapitalna intenzivnost. V osemdesetih letih je temeljni vir konkurenčnosti postala tehnologija, v devetdesetih pa znanje in informacije nasploh (ne le tehnološke). Vzporedno s tem je pridobival na pomenu dejavnik časa. Konkurenčnejši je tisti, ki karkoli že, naredi hitreje od drugih, ki je prvi na trgu ali takoj za prvim, ki je sposoben začeti nov izdelek prodajati hitreje kot konkurenca in ki ga je sposoben prodajati sočasno na čim večjem številu poglavitnih svetovnih trgov. Še bolj pa, če je sposoben iz njega narediti svetovni standard.

Vse večja gibljivost industrijskih dejavnosti terja od države vse prijaznejši odnos do gospodarstva. Tudi znanje kot današnja temeljna konkurenčna prednost, ki je danes vse bolj utelešeno v ljudeh, ti pa so še mnogo bolj gibljivi kot gospodarske dejavnosti, sili državo, da gospodarstvu nudi vse ugodnejše pogoje delovanja. Če se država ne prilagodi takšnim spremembam v okolju, če to ne stori pravočasno in hitro, lahko ogrozi konkurenčnost gospodarstva v pogojih tektonskih in vse težje predvidljivih tehnoloških ter hitro se spreminjajočih sprememb.

Če je bila nekdanja tehnika odnosa politika-gospodarstvo "politika težja", je danes to definitivno postalo "gospodarstvo".

Malo teorije

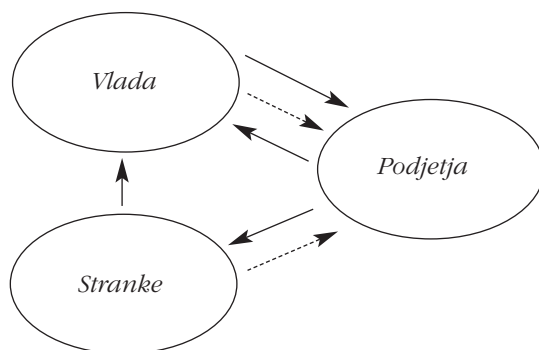
V osnovi poznamo dva načina urejanja razmer v družbi:

- a) tržno reguliranje in
- b) državno reguliranje.

Trg sicer ni popoln, ima niz pomanjkljivosti, vendar so izkušnje pokazale, da so vladne napake hujše, nevarnejše od tržnih, da je tudi "slab" trg boljši od "najboljšega" državnega intervencionizma". Zato mora biti osnovni regulator razmerja med politiko in gospodarstvom trg.

Anatomija odnosa politika gospodarstvo pokaže, da imamo na strani politike državo in stranke in da so interakcije lahko posredne, prek trga, ali pa gre za neposredno vpletanje države ali strank v gospodarstvo (črtkane puščice).

Slika 1: Trikotnik odnosov; politika gospodarstvo

Ko govorimo o odnosu med politiko in gospodarstvom govorimo o trikotniku, na katerem je ena stranica gospodarstvo, druga so stranke in tretja je država oziroma njena vlada. V svetu praviloma ne gre za trikotnik odnosov, pač pa, poenostavljeno rečeno, za bilateralni odnos.

Stranke svoje rečejo na volitvah in potem delujejo prek vlade, prek zagotavljanja pogojev za gospodarjenje, ne pa z neposrednim vmešavanjem v gospodarstvo. To velja mnogo bolj za centralne vlade, medtem ko se na lokalni ravni v večji meri javljajo poskusi neposrednega vmešavanja. Če bi skušali konvergirati z razvitim svetom bi morali čim prej trilateralne odnose spremeniti v bilateralne, prekiniti bi morali možnost neposrednega vmešavanja strank v gospodarstvo.

Odnos med politiko in gospodarstvom leži v srčiki politično ekonomskega sistema vsake države. Od tega odnosa je odvisno, kako država razreši izbiri med:

- a) svobodo in neenakostjo in
- b) svobodo in učinkovitostjo.

Največkrat vlada prepričanje, da gre za dilemo ali-ali, da ni mogoče imeti in učinkovitosti in enakosti. Lanski Nobelov nagrajenec za ekonomijo A. Sen pravi, da je mogoče sinhrono uresničiti oba cilja (1999: 119). Čeprav je popolnoma nesporna postala primarna vloga trga, bi bilo "biti generično proti trgu skoraj tako čudno, kot če bi nasploh nasprotovali pogovorom med ljudmi" (Sen, 1999: 6). Kajti pri trgu ne gre le za izmenjavo blaga, pač pa tudi idej, za "pogovore" med proizvajalci". Po Senu sta cilj in instrument razvoja svoboda, trg pa pomeni eno svobodo, svobodo menjave.

Vloga države v reguliranju gospodarstva mora zato biti omejena na:

- a) popraviljanje tržnih napak,
- b) zagotavljanje preglednih in stabilnih pogojev gospodarjenja ter
- c) vizionarsko usmerjanje pogojev gospodarjenja skladno z dolgoročnimi trendi, ki gospodarstvu omogočajo vnaprejšnje hitro odzivanje ter prilagajanje.

Propad socializma je najbolje razkril vse slabosti državnega intervencionizma. Po Hayeku (1988) gre za usodno domišljavost ljudi, ki mislijo, da je lahko vlada pametnejša od trga. Da bi nas resnično prestrašil, govori o skrajni različici državnega urejanja družbenih zadev v obliki totalitarizmov takšnih pojavnih oblik kot je bil fašizem, kot možnem antipodu tržnemu urejanju družbenih zadev. Mehkejše različice so nam bolj poznane, na primer socializem, korporativizem. Nasploh trdi, "da se, zgodovinsko gledano, z vlogo vlad pretirava, ker pač nujno več vemo o tem, kaj so vlade storile kot pa o tem, kaj so dosežki spontane koordinacije individualnih dejavnosti posameznikov" (1988; 44).

Argumenti za upravičeno korigiranje spontanega tržnih izidov so politični in ekonomski, čeprav drži, da je meja med enim in drugim precej zabrisana, da gre za zelo prepletene dejavnike. Idealna vloga vlade bi bila, če bi uspela regulirati trg, zagotavljati nujne informacije tržnim subjektom ob čim manjši distorziji trga, čim manjših davkih, minimalnem obsegu zaposlenih v državni upravi ter ob najmanjši možni absorpciji ekonomskih virov s strani države (IMF, 1999: 376). Zveni skoraj utopično, posebno če k temu dodamo še doseči "poštene vlade, pregledni pravni sistem, dobro izobražene in plačane vladne uslužbenke predane borbi proti korupciji" pravi Naim (IMF, 1999: 377).

Prevladujoči ekonomski argumenti, ki opravičujejo poseganje države na trg so:

1. tržno delovanje ima pomanjkljivosti, trg ima napake (monopoli, javni značaj blaga⁴, zdravstveni razlogi⁵, zunanje ekonomije itd.)
2. argument mlade industrije in strateška trgovinska politika. Zaradi razvojnega zaostajanja je potrebno sprva zaščititi "mlade" panoge, da bi dosegle razvojno raven, ko se bodo sposobne same soočiti s konkurenco zdaj konkurenčnejših. Pri strateški trgovinski politiki pa gre za to, da država podpre določene dejavnosti, zato čeprav so (trenutno) nekonkurenčne, ker z njihovim razvojem dvigne konkurenčnost drugih dejavnosti (na primer elektronike oziroma informacijske tehnologije).

Politični argumenti za upravičeno popravljanje trga so predvsem naslednji:

1. zagotavljanje stabilnosti, varnosti in političnih svoboščin (zato prepoved otroškega dela, enakopravnost žensk, ...),
2. politika "polne"⁶ zaposlenosti,
3. zagotavljanje pogojev za trajnostni razvoj,
4. zaščita potrošnikov (varstveni, zdravstveni predpisi),
5. uresničevanje zaželenih porazdelitve dohodkov v družbi skladno s prevladujočim sistemom vrednot (politika redistribucije).

Toda tudi trg ni idealen. Vendarle so njegove pomanjkljivosti mnogo manj nevarne od pomanjkljivosti državnega reguliranja gospodarstva. Da pa bi trg lahko opravljal svojo vlogo, da bi omilili njegove pomanjkljivosti, je treba njegovo delovanje ustrezno urediti z zakoni. V primeru EU je to *Acquis Communautaire*. Cilj

⁴ Trg na primer ne ovrednoti ustrezno neoprijemljivo znanje firm. Ravno tako bi bilo težko tržno prodajati splošno izobrazbo. Če nekdo kupi takšno blago, se tudi drugim poveča blaginja zaradi zunanjih ekonomij (svetilnik na primer koristi vsem ladjam, ne le tisti, katere lastnik ga je na primer postavil).

⁵ Na primer cepljenje prebivalstva ali boj proti drogam.

⁶ Danes bolj maksimiranje zaposlenosti.

Acqui-ja je omogočanje delovanja trga ter (socialno) korigiranje njegovih napak. Posamezna "drevesa" Acqui-ja so lahko tudi nesmiselna, v celoti pa "gozd" le zagotavlja transparentne in stabilne, za vse enake pogoje gospodarjenja. Tisti, ki menijo, da je 80% Acqui-ja neumnost, v bistvu zagovarjajo anarhičen, "laissez faire" trg, z vsemi njegovimi "kanibalskimi" rezultati, so proti institucijam, ki omogočajo nemoteno delovanje trga (na primer anti-monopolna zakonodaja).

Takšna regulacija trga prispeva k ustvarjanju stabilnih in preglednih, čeprav zapletenih pogojev gospodarjenja. Stabilnost pogojev gospodarjenja je ena najpomembnejših vlog države v njenem odnosu do podjetij v pogojih ogromnih nestanovitnosti globalnega trga, v katerih poslujejo podjetja. To pomeni tudi zagotavljanje splošne varnosti v družbi (od obrambne do notranje varnosti).

Danes je zlasti potrebno popravljati porazdeljevanje koristi in stroškov med sloji znotraj držav in med državami, ki so rezultat tržnih sil. Priseganje samo na tržne izide lahko privede do socialne dezintegracije doma in v svetu. Redistribucijska vloga države pridobiva na pomenu. Njeno načelno izhodišče mora biti kompenzacija tistih, ki zaradi "nepopravljenega" delovanja trga (ali globalizacije) trpijo škodo in to le v meri, v kateri tisti, ki imajo največ koristi od delovanja trga (globalizacije), ostanejo še naprej zainteresirani za rast produktivnosti.

Tudi "nejevernim Tomažem" je danes verjetno že postala domača Kindlbergerjeva ugotovitev (1970), da je država premajhna za reševanje ekonomskih in prevelika za reševanje družbenih zadev (zato načelo subsidiarnosti). Prvo zlasti velja za majhne države, katerih usoda je bolj odvisna od dogajanj izven, kot znotraj svojih meja. Država mora zato gospodarstvu zagotoviti infrastrukturne pogoje za hitro in prožno odzivanje na globalne trende, dober izobraževalni sistem (cenene komunikacijske povezave na primer⁷).

Nenazadnje se moramo zavedati, da je ena redkih očitnih prednosti majhnih držav lažje doseganje konsenza in lažje uresničevanje dogovorjene politike (Katzenstein, 1985). Žal smo njegove učne ure v Sloveniji "prešpricali", saj kaže, da se težje dogovorimo kot v velikih državah.

Toda tudi posamezniki in podjetja se moramo zavedati, da ne moremo ostati suhi, če skočimo v vodo, da ne moremo od kapitalistične države zahtevati socialističnih izidov oziroma dejanj, da ne morejo za nas veljati drugačne vrednote, kot pa jih pričakujemo od drugih⁸.

Kapitalizem pomeni prevlado trga nad državo (nekje bolj, drugje malo manj). Z drugimi besedami to tudi pomeni, da naj ne bi bilo več mogoče klicati na pomoč države, ko začne teči "voda v grlo"⁹. Ne more se od kapitalistične države zahtevati

⁷ Počasna privatizacija in odpiranje na tem področju ogroža konkurenčnost gospodarstva in sposobnost njegovega odzivanja na svetovne trende.

⁸ Takšno dvojnost je pokazala tudi naša raziskava o motivacijah mladih poslovnežev v Sloveniji, ki smo jo izvedli med študenti MBA študija v letu 1999. Rezultati kažejo na velike razlike med njihovimi osebnimi motivi in motivi, ki se jih pričakuje od povprečnega poslovneža v Sloveniji. Še največja je razlika pri etičnih normah. Povprečen slovenski poslovnež bi moral, kažejo rezultati, upoštevati etične norme, sam jih bistveno manj, moral bi biti odgovoren v odnosu do zaposlenih, sam je precej manj. Povprečen poslovnež bi moral biti bistveno bolj odgovoren do družbe kot pa bo on osebno.

⁹ Ali, da spremni tečaj, ali da odobri subvencijo, ali da odpiše dolgove, kar je bilo zelo priljubljeno in upravičeno v preteklosti. Danes to ni več, trg deluje v dobrem in slabem.

socialističnih ciljev ali načina ukrepanja, hkrati pa ravnati povsem kapitalistično¹⁰. Toda takšno zavedanje še nima domovinske pravice. Odpravili smo sicer socializem, ne pa še socialističnih vrednot, "socialističnih pričakovanj do drugih". Potrebna pa je korekcija tržnih izvidov, učinkov delovanja trga.

Vpletanje politike v gospodarstvo; izbrani vidiki

Skladno s primatom, ki bi ga moral imeti trg, je upravičeno le posredno vpletanje države, to je z reguliranjem trga (zakoni, institucije...), ne pa direktno (subvencije, državna lastnina¹¹ preobsežno nadziranje cen tudi kjer to ni potrebno, mastodontski državni skladi in agencije itd.). Popolnoma nesprejemljivo in ekonomsko škodljivo pa je neposredno poseganje strank v gospodarstvo. Stranke delujejo v normalnih pogojih na volitvah, izvoljene oblikujejo vlado, ki je potem poklicana, da zastopa nacionalne in ne strankarske interese. Boj strank za vpliv v gospodarstvu, za "prisivljanje" posameznih podjetij¹², vse v cilju krepitve svoje ekonomske osnove je ekonomsko škodljivo. Pomeni namreč ponovno prevlado političnih kriterijev nad kriteriji učinkovitosti, kriterija neznanja nad znanjem itd. Znano pa je, da so predsodki tesno povezani z neznanjem, z nepoznavanjem posameznega pojava ali stvari. Ali kot pravi Hayek, "morda največji vzrok vztrajnega odklonilnega odnosa do tržnih rešitev leži enostavno v neznanju in konceptualnih slabostih. To se seveda poveže še s prastrahom pred neznanim" (Hayek, 1997: 94). Vse to lahko vodi v nove "politične tovarne". Kot da smo pozabili, da je bil to osnovni problem socializma. V času tranzicije se je temu skoraj nemogoče popolnoma izogniti, ker gre pač za borbo za oblast, vendar takšne "tranzicijske ošpice" trajajo že predolgo in so preobsežne.

Poseben problem pa je enotnost vladnega delovanja. V tako negotovih pogojih, v silovitih tektonskih spremembah ter vseh vrst nepredvidljivosti, ki vnašajo visoko stopnjo nestabilnosti v poslovanje, je najslabše kar se gospodarstvu lahko zgodi še domača negotovost, neenotnost in nepredvidljivost. Če vsaka stranka v vladi zastopa drugačno mnenje o ključnih razvojnih problemih, je lahko že kar usodno. Še bolj pa je, kar pa sploh ni izjema, če se skupne odločitve s strani vsake od vladnih strank različno uveljavljajo. Še slabše, če se zaradi strankarskih razprtij ali kupcij zavlačuje z odločanjem ali pa se sprejme nekonsistentna odločitev, odločitev ki z levo roko poruši to, kar zgradi desna.

Primer zahteve po uzakonjanju "zakona vrednosti" iz uvoda v prispevku morda najbolje ponazarja, da odnosa politika gospodarstvo ne more urejati kakšen poseben zakon. Gre za splet zakonov. V EU bi to lahko bil kar *Acquis*, pa tudi vse pogodbene o ustanovitvi evropskih skupnosti. Ko gre za reguliranje delovanja

¹⁰ Med bistvenimi motivi mladih poslovnežev v Sloveniji prevladujejo motivi kot so: rast, moč, kratkoročni dobiček, osebno bogastvo. Širši družbeni motivi so bolj na repu.

¹¹ Država se nikjer v svetu ni pokazala kot učinkovit gospodar, zato ni pričakovati, da bi bili mi lahko izjema.

¹² Primerov ne bom našteval, jih je pa veliko. Dovolj zgovoren je primer Litostruja in ABB oz. kasnejših domačih alternativ.

strank, so to zakoni o strankah in lobiranju, pa še bi se kaj našlo. Bistveno pa je, da se tega odnosa posebno ne regulira, ker naj v pogojih tržnega gospodarstva to ne bi bil problem, ki ga je potrebno posebej regulirati, mimo splošne regulacije delovanja trga in tržnih ustanov in mimo splošnih pravil političnega sistema.

Posredno delovanje države preko trga pa vključuje tudi pomoč njenih diplomatsko konzularnih predstavništev, ki je v primeru majhnih držav še toliko pomembnejša. Še posebej pa takšno informacijsko konzultantsko pomoč potrebujejo majhna podjetja. Nasploh bi moral biti pomen gospodarskih tem na dnevnem redu delovanja vlad v majhnih državah relativno bistveno večji kot v velikih. Podobno velja tudi, ko gre za krepitev dolgoročnejših oblik mednarodnih ekonomskih odnosov, kot so to tuje neposredne investicije.

Glede na to, da je v pogojih tektonskih sprememb v svetu danes pomembno ne le sprejemati prave odločitve, pač pa je odločilen tudi njihov "timing", njihova pravočasnost. Opuščanje odločanja takrat, ko je to nujno, je ravno tako slabo, kot če se sprejema napačna odločitev. Že Keynes je ugotovil, da je bolje biti hiter in imeti približno prav, kot pa imeti popolnoma prav in odločiti prepozno. Neodločanje oziroma prepozno odločanje, je včasih še bolj boleče kot odločanje. To pomeni ne le dolžnost vlade v izpolnjevanju svoje vizionarsko razvojne vizije reagirati na dražljaje, ki prihajajo iz okolja, pač pa poskusiti delovati tudi *ex ante* in ustvarjati ugodnejše in stabilnejše pogoje gospodarstvu. Med to se uvršča tudi članstvo v EU in ne nazadnje v OECD.

Da bi država uspešno opravljala svoje upravičene naloge, ne sme biti prepuščena sama sebi. Gospodarstvo mora biti v mnogo večji meri kot doslej agresivnejše v odnosu do države in ne nazadnje tudi vplivati na strankarsko politiko. V pogojih demokratičnega kapitalizma lobiranje ni "umazana", pač pa popolnoma legitimna dejavnost. Zakonodajalci morajo biti bolj seznanjeni z možnimi posledicami svojih odločitev. Gospodarstveniki morajo skratka biti in lobisti in s tem politiki, toda ne zato, da bi klicali državo na "gasilske akcije" kot včasih, ne tako poredko pa tudi še danes, da bi zahtevali uveljavljenje netržnih rešitev, ki koristijo njim ne pa gospodarstvu v celoti. Tudi splošno načelo njihovega delovanja so omejitve, ki jih postavljajo tržne zakonitosti. Morda so najboljši primer iz preteklosti mnoga podjetja izven centrov političnega odločanja (Ljubljane), ki so se že v času socializma morala bolj naslanjati na čiste ekonomske vzvode konkurenčnosti. Preživela so in so mnogo učinkovitejša kot tista, ki so takrat svojo moč črpala z vplivom v bankah in politiki. Tranzicija je kaj hitro razkrila njihove trhle "fundamente" in jih odplavila.

Danes, kot je pred kratkim izjavil prvi človek ameriške multinacionalke 3 M, ne rabimo več toliko menedžerjev kolikor rabimo voditelje, ki imajo vizijo, ki vidijo globalne spremembe, ki znajo motivirati in inovirati in ne le učinkovito "premetavati domine", ki so že na mizi. To kar je danes potrebno, je na mizo postaviti nove domine ali pa jih popolnoma drugače zložiti skupaj, kar ravno tako lahko predstavlja pomembno inovacijo.

Gospodarstveniki morajo kazati tudi na škodljivost novega strankarskega voluntarizma, na nevarnosti prevlade politike nad kriteriji učinkovitosti ali razvoja. Nekateri pa se morajo tudi upreti skušnjavi, da bi s političnimi vzvodi poskušali

reševati svoje gospodarske probleme. Koristno bi bilo, da bi bili gospodarstveniki vsaj pol toliko agresivni, kot so politiki.

Da bi lahko vsaj nevtralizirali učinke novega političnega voluntarizma, da ne bi prišlo do "nadomeščanja" enega (politično ideološkega) voluntarizma z drugim. Vsa revolucionarna obdobja imajo revolucionarje in kaže, da vsi verjamejo v moč svoje volje, v moč svojih ciljev. Zato težijo zavračati vlogo ekonomskih zakonitosti, čeprav vsi prisegajo na trg kot temeljni regulator (Svetličič, 1993: 206). Še vedno je aktualna misel z začetka tranzicije, da "nove demokracije želijo okrepiti svojo ekonomsko moč s pomočjo vpletanja na trg na netržni način. Posiljuje se ekonomijo z neekonomskimi kriteriji. Močne so aspiracije, da bi se okrepila ekonomska moč, zato da bi se pridobila politična. Politične stranke želijo okrepiti svojo ekonomsko vlogo zato, da bi okrepile svojo politično pozicijo (Svetličič, 1993: 206).

Deset zapovedi v odnosu politika – gospodarstvo

V luči osnovnih problemov na relaciji politika gospodarstvo sem sestavil nekaj splošnih priporočil. Izhajajo iz ocene, da imamo preveč vpletanja politike v gospodarstvo, da je to tudi v primeru upravičenosti neučinkovito, da pa je premalo vlade tam, kjer je potrebna (razvojna vprašanja).

1. Vladne napake so hujše od tržnih
2. Državno poseganje v gospodarstvo je upravičeno le preko regulacije trga s ciljem:
 - Zagotavljanja varnosti in stabilnosti poslovanja,
 - Odpravljanja tržnih napak,
 - Redistribucije koristi in stroškov,
 - Uresničevanja dolgoročne razvojne vizije.
3. "Strankam vstop v gospodarstvo prepovedan".
4. Povečati vpliv gospodarstva na politiko, saj je ekonomska problematika za delovanje vlad majhnih držav pomembnejša kot v primeru velikih držav.
5. Zavejmo se, da naj bi bila ena redkih prednosti majhnih držav lažje doseganje konsenza ter lažje uresničevanje dogovorjene politike, kot je to v primeru velikih držav, in se zedinimo na temeljnih nacionalnih interesih.
6. Modernizirajmo infrastrukturo (izobraževanje, raziskovalno razvojno dejavnost) in jo pocenimo (telekomunikacije...), da bi krepili konkurenčnost in omogočili hitrejšo odzivanje/prilagajanje gospodarstva globalni ekonomiji.
7. Modernizirajmo in naredimo podjetjem prijaznejšo državo, povečajmo njeno učinkovitost (saj ona vse bolj postaja uresničevalec mednarodno dogovorjenih politik) in jo s tem pocenimo.
8. Država oz. stranke naj se odpovedo direktnemu poseganju v gospodarstvo, firme pa naj pozabijo preteklo prakso klicanja države na pomoč, ko začne teči voda v grlo.
9. Podjetja naj bodo agresivnejša in učinkovitejša v svojih zahtevah v odnosu do vlade in do političnih strank.

10. Ustanovimo Strateški razvojni svet sestavljen od predstavnikov gospodarstva (na primer 35%), vlade (35%), znanosti (20%) ter sindikatov (10%). Na dve leti naj pripravi priporočila za srednjeročno razvojno delovanje vlade.

LITERATURA

- Hayek, F.A. (1988): *The fatal conceit: The Errors of Socialism*. Routledge, London.
- Hayek, F.A. (1997): *The Road to Serfdom*. Routledge, London.
- Katzenstein, P.J. (1985): *Small States in World Markets; Industrial policy in Europe*, Ithaca and London, Cornell University Press.
- Kindleberger, Charles (1984): *Multinational Excursions*. MIT Press, Cambridge Mass., London.
- IMF (1999): *Second Generation of Reforms Call for Varied Approaches to Institution Building and Growth*. IMF Survey November 22, 1999.
- ISSP 96 - *Role of the Government III*, FDV, Ljubljana 1996.
- Sen, Amarta (1999): *Development as Freedom*. Oxford University Press. Oxford, New York.
- Svetličič, Marjan (1993): *Transformation of Central European Economies and Cooperation with Asian NICs: The Case of Slovenia*, v: Ku-Hyun Jung, Dalchoong Kim, Kap-Young Jeong (ur.), *East Asia and East-Central Europe: Market-Oriented Reforms and Transformation*, 199–219.
- Vernon, Ray (1998): *In the Hurricane's Eye; the Troubled Prospects of Multinational Enterprises*, Harvard University Press, Cambridge Mass., London, England.